

Relatietevredenheid van *stayers* en *movers*

Verschillen in relatietevredenheid tussen individuen in hun eerste relatie en individuen
in een tweede of latere relatie

Bachelorproject Sociologie

Universiteit Utrecht

Datum: 19 juni 2015

Auteurs: **Marit Mentink (3854426)**
Valerie Kaemingk (3818861)

Begeleider: Franciëlla van der Heijden

SAMENVATTING

Aan de hand van de data van de *Netherlands Kinship Panel Study* die is afgenomen tussen 2002 en 2004 is onderzocht of er een verschil is in relatietevredenheid tussen individuen in hun eerste relatie en individuen in een tweede of latere relatie. Hierbij zijn niet alleen gehuwden, maar ook individuen met samenwonenrelaties en *living apart together*-relaties meegenomen. Er is gecontroleerd voor religiositeit, leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, relatievorm, kinderen en relatieduur. Daarbij is er onderzocht of er sprake is van een mediërend verband van traditionaliteit. Gevonden is dat er geen verschil is in relatietevredenheid tussen de zogenoemde *stayers* en *movers*. Er bleek geen mediërend effect van traditionaliteit te zijn.

Sleutelwoorden: relatietevredenheid; stayers; movers; traditionaliteit; commitment

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING.....	2
INLEIDING.....	4
THEORIE.....	6
Relationele opvattingen.....	6
Commitment theorie.....	7
Stayers.....	7
Movers.....	9
Hypothesen.....	10
Bevindingen uit eerder onderzoek.....	11
METHODE.....	12
Dataverzameling.....	12
Variabelen.....	13
Analytische strategie.....	16
RESULTATEN.....	17
Beschrijvende resultaten.....	17
Verklarende resultaten.....	20
DISCUSSIE.....	22
Sterkte-zwakte analyse.....	23
Conclusie.....	25
LITERATUURLIJST.....	26

INLEIDING

Tot de jaren '70 hadden de meeste jonge twintigers de intentie om een partner voor het leven te zoeken (Poortman, 2007). Er was sprake van een traditionele volgorde, waarbij men eerst verkering kreeg, daarna verloofde en vervolgens trouwde (Manning, Longmore & Giordano, 2007). Het eerste huwelijk werd over het algemeen niet meer ontbonden (Hsiao, 2003). Echter, vanaf de jaren '60 steeg het aantal echtscheidingen in Nederland van 5.672 in 1960 tot 33.636 in 2013 (Janssen, Poortman, de Graaf & Kalmijn, 1998; CBS Statline, 2015). Tevens nam het aantal huwelijkssluitingen af van 100.081 in 1975 tot 64.549 in 2013 (CBS Statline, 2015). Ongehuwd samenwonen is daardoor toegenomen en samenwoonrelaties blijken over het algemeen minder stabiel te zijn dan huwelijken (Nock, 1995; Skinner, Bahr, Crane & Call, 2002; Latten, 2004; Manning et al., 2007). Deze trends hebben tot gevolg dat steeds meer individuen niet meer bij hun eerste partner zijn, maar zich in een tweede of latere relatie bevinden (Poortman, 2007). In het huidige onderzoek wordt bekeken wat hiervan de gevolgen voor de tevredenheid over de relatie zijn. Er zal worden onderzocht of er een verschil in relatietevredenheid is bij individuen in hun eerste relatie en individuen in hun tweede of latere relatie. In dit onderzoek zal gebruik maken van de terminologie van Halliday (1980), waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen *stayers* en *movers*. *Stayers* worden gedefinieerd als individuen die zich in hun eerste relatie bevinden. *Movers* hebben daarentegen minimaal één eerdere relatie gehad en bevinden zich nu in een tweede of latere relatie. In Nederland is sprake van een toename in het aantal *movers* en een afname in het aantal *stayers* (CBS Statline, 2015).

Vooralsnog is er weinig onderzoek gedaan naar wat deze trend betekent voor de relatietevredenheid. De meeste onderzoeken naar relatietevredenheid kijken naar determinanten van relatietevredenheid zoals communicatie, sociale context en huishoudelijke taakverdeling en maken geen onderscheid tussen eerste of tweede en latere relaties (Janssen et al., 1998; Allen, Baucom, Burnett, Epstein & Rankin-Esquer, 2001; Skinner et al., 2002; Shafer, Jensen, Pace & Larson, 2013). In andere onderzoeken wordt gekeken naar het verschil in relatiekwaliteit tussen het eerste en tweede huwelijken (Vemer, Coleman, Ganong & Cooper, 1989; Jensen, Shafer & Larson, 2014). Enerzijds wordt in deze onderzoeken gevonden dat de relatiekwaliteit tussen eerste en tweede huwelijken niet verschilt (Skinner et al., 2002; Amato, Booth, Johnson & Rogers, 2007). Anderzijds laten eerdere onderzoeken zien dat de relatiekwaliteit in tweede of latere huwelijken lager ligt dan in eerste huwelijken (Brown & Booth, 1996; Coleman et al, 2000; Mirecki, Chou, Elliott & Schneider, 2013).

Verder richt voorgaand onderzoek zich veelal op *relatiekwaliteit*, terwijl er in het huidige onderzoek gefocust wordt op *relatietevredenheid*. Onderzoek naar relatiekwaliteit legt vaak de nadruk op objectieve parameters om de relatiekwaliteit te bepalen, zoals conflict, stabiliteit en duur van de relatie (Coleman, Ganong & Fine, 2000). Relatietevredenheid is daarentegen meer subjectief, omdat het gaat om de attitude van het individu tegenover de partner en de relatie (Dainton, Stafford & Canary, 1994). Anders dan in eerder onderzoek, richt dit onderzoek zich naast huwelijken ook op samenwoonrelaties en *living apart together* – relaties (latrelaties). Dit is van belang vanwege de afname in het aantal huwelijkssluitingen en de toename van samenwoonrelaties en latrelaties in Nederland (Levin, 2004; CBS statline, 2015). Individuen in latrelaties worden vaak niet meegenomen in onderzoek (Strohm, Seltzer, Cochran & Mays, 2009).

Eerdere onderzoeken naar relatietevredenheid hebben grotendeels plaatsgevonden in de Verenigde Staten. Naast de culturele overeenkomsten tussen Nederland en de Verenigde Staten, zijn er ook verschillen op het gebied van instituties zoals het huwelijk en de kerk (van Schaik, 2000; Poortman & Liefbroer, 2010). In het huidige onderzoek is wordt daarom gemaakt van de data van de *Netherlands Kinship Panel Study* (NKPS; Merz, Dykstra, Hogerbrugge, Komter, Liefbroer & Mulder, 2005). De NKPS heeft als doel inzicht te geven in solidariteit binnen familierelaties. De data van de NKPS is afgenomen tussen 2002 en 2004. De NKPS is geschikt om dit te onderzoeken, aangezien de relatietevredenheid van de respondent is bevraagd. Verder is er gekeken naar bredere netwerken zoals ex-partners, waardoor het onderscheid tussen *movers* en *stayers* kon worden gemaakt. Aan de hand van de data van de NKPS kunnen mogelijke verschillen in relatietevredenheid tussen individuen in eerste of tweede en latere relaties worden onderzocht.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat relatietevredenheid van belang is voor het persoonlijk welzijn (Hawkins & Booth, 2005; Proulx, Helms & Buehler, 2007). Individuen die tevreden zijn over hun huwelijk, rapporteren lagere niveaus van stress en depressie (Holt-Lunstad, Birmingham & Jones, 2008). Relatietevredenheid is niet alleen van belang voor mentaal welzijn, maar ook voor fysiek welzijn (Wilson & Oswald, 2005). Zo wordt in een onderzoek van Bookwala (2005) gevonden dat tevredenheid over het huwelijk zorgt voor minder fysieke gezondheidsproblemen. Gezien de toename van het aantal *movers*, is het van belang om te onderzoeken of *movers* verschillen in relatietevredenheid in vergelijking met *stayers*. In dit onderzoek zal geprobeerd worden het gat in de bestaande wetenschappelijke literatuur op te vullen aan de hand van de onderzoeksvraag: “Verschillen individuen in hun

eerste relatie (*stayers*) van individuen in een tweede of latere relatie (*movers*) in de mate van tevredenheid over de huidige relatie?”.

THEORIE

In het theoretische gedeelte zal de relatietevredenheid van *stayers* en *movers* worden verklaard aan de hand van de mate van traditionaliteit. Eerst zal worden uitgelegd wat relationele opvattingen zijn en wordt het onderscheid tussen traditionele en liberale relationele opvattingen uitgelegd. Vervolgens zal de *commitment* theorie worden besproken. Aan de hand van de *commitment* theorie worden er twee tegenstrijdige hypothesen opgesteld over het verband tussen *stayers/movers* en relatietevredenheid. Ook wordt er een hypothese opgesteld over de invloed van traditionele relationele opvattingen. Als laatste zullen een aantal onderzoeksbevindingen worden besproken die van toepassing zijn op de hypothesen.

Relationele opvattingen

Relationele opvattingen zijn de waarden die bij een individu bestaan over liefdesrelaties. Deze opvattingen kunnen meer of minder traditioneel van aard zijn. Traditionele relationele opvattingen zijn bijvoorbeeld *niet ongehuwd samenwonen* en *genderspecialisatie met de man als kostwinnaar* (Clarkberg, Stolzberg, Waite, 1995). Andere voorbeelden van traditionele relationele opvattingen zijn *onderlinge afhankelijkheid* en *het huwelijk als levenslang contract waarbij echtscheiding vaak niet als optie wordt gezien* (Furstenberg & Spanier, 1984; Manning et al., 2007; Givertz, Segrin & Hanzal, 2009). Deze traditionele relationele opvattingen kunnen voortkomen uit religieuze en sociale waarden, maar ook uit persoonlijke behoeften (Halliday, 1980; Previti & Amato, 2003). Tevens kan economische afhankelijkheid van de vrouw aan de man bij een traditionele genderspecialisatie leiden tot meer traditionele relationele opvattingen (Becker, 1991).

Vanaf de jaren '60 zijn processen als de-institutionalisering en individualisering opgekomen (Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Cherlin, 2009). In de samenleving is er meer nadruk komen te liggen op individuele autonomie en onafhankelijkheid van tradities en instituties (Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Thornton, 2001). Dit kan liefdesrelaties beïnvloeden, waarbij individuele behoeften en wensen binnen de relatie steeds belangrijker worden (Lesthaeghe, 1998). Traditionele relationele opvattingen passen niet goed bij de-institutionalisering en individualisering, omdat ze gefocust zijn op het huwelijk als institutie. Liberale relationele opvattingen zoals *ongehuwd samenwonen* en *echtscheiding als optie bij relatie-ontevredenheid* zijn dan ook in opkomst (Thornton, 1989; De Graaf & Kalmijn,

2003). Andere voorbeelden van liberale relationele opvattingen zijn een *gelijkwaardige machtsverhouding tussen partners* en *meerdere opeenvolgende liefdesrelaties* (Oppenheimer, 1997; De Graaf & Kalmijn, 2003; Poortman, 2007).

Verwacht wordt dat “de mate van traditionele relationele opvattingen het verband tussen *stayer* en relatietevredenheid medieert” (hypothese 3). Traditionele relationele opvattingen kunnen voor zowel *stayers* als *movers* een positieve en negatieve invloed hebben op de relatietevredenheid. Dit zal worden geïllustreerd aan de hand van de *commitment* theorie, die op tegenovergestelde manieren de invloed van traditionaliteit op relatietevredenheid voorspelt.

Commitment theorie

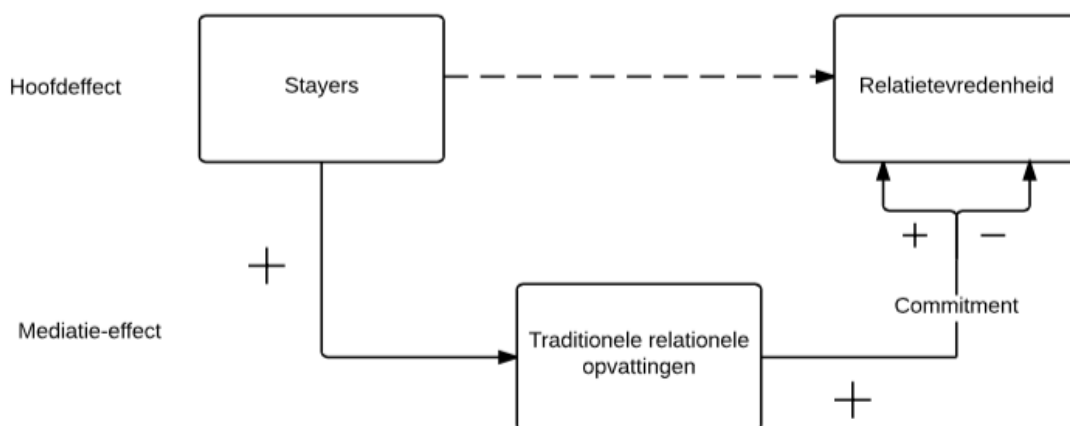
Commitment wordt gedefinieerd als toewijding aan de relatie, bereidheid om te investeren in de relatie en de intentie om de relatie voort te zetten (Brown & Booth, 1996; Rusbult, 1980; Hsiao, 2003; Miller, 2012; Skinner et al., 2002). Voorbeelden van investeringen in de relatie zijn het gezamenlijk kopen van een huis of het krijgen van kinderen (Previti & Amato, 2003; Nock, 1995). Door investeringen wordt de wederzijdse afhankelijkheid in de relatie vergroot en zouden gevoelens van verbondenheid en gehechtheid toenemen (Rusbult, 1980; Hsiao, 2003). De mate van *commitment* is bepalend voor de beslissingen die men maakt ten aanzien van de partner en de relatie (Sternberg, 1986). Zo speelt *commitment* een belangrijke rol bij het succes of het falen van de relatie (Givertz et al., 2009). *Commitment* blijkt een determinant van relatietevredenheid te zijn (Nock, 1995; Brown & Booth, 1996). Uit onderzoek blijkt namelijk dat een hogere mate van *commitment* leidt tot meer tevredenheid over de relatie (Stanley & Markman, 1992; Givertz et al., 2009; Stanley, Markman & Whitton, 2002).

Stayers

Stayers bevinden zich in hun eerste relatie en hebben geen eerdere samenwonenrelatie of huwelijk gehad. *Stayers* hebben dus geen zogenaamde ‘relatiecarrière’ waarbij er sprake is van één of meerdere ex-partners (Poortman, 2007). De aanname is daarom dat *stayers* neigen naar traditionele relationele opvattingen, zoals *het huwelijk als levenslang contract*. Een partner voor het leven geeft een bepaalde zekerheid en er zijn nog steeds veel individuen die hier waarde aan hechten (Hull, Meier & Ortyl, 2010). Traditionele waarden kunnen een drijfveer zijn achter *commitment* (Givertz et al., 2009; Surra, Hughes & Jacquet, 1999). Traditionele koppels zouden daarom meer *commitment* kunnen ervaren in hun relatie

(Poortman & Liefbroer, 2010; Givertz et al., 2009). Gesuggereerd wordt dat een hoge mate van *commitment* leidt tot meer relatietevredenheid (Stanley & Markman, 1992; Givertz et al., 2009). De verwachting is daarom dat *stayers* tevreden zullen zijn over hun relatie (verwachting 1a). Het onderliggende theoretische mechanisme is te zien in Figuur 1.

Een hoge mate van *commitment* heeft ook een keerzijde. Als men ontevreden is over de relatie, zal de hoge mate van *commitment* blijven bestaan (Hsiao, 2003). Vooral bij traditionele koppels kan er sprake zijn van een specifieke vorm van toewijding aan de relatie, namelijk *dedication commitment* (Givertz et al., 2009). Dit houdt in dat er een morele of persoonlijke verplichting wordt gevoeld om te blijven in de relatie, ondanks dat de relatie meer kost dan deze oplevert (Stanley & Markman, 1992; Givertz et al., 2009). Bij traditionele koppels zou *commitment* voornamelijk voortkomen uit traditionele waarden en niet uit baten of tevredenheid over de relatie (Givertz et al., 2009). De nadruk ligt dan meer op relatiestabiliteit dan op relatietevredenheid (Fitzpatrick, 1988). De negatieve invloed van *commitment* uit zich in het langdurig blijven in een ongelukkige relatie. De hoge mate van *commitment* zorgt ervoor dat de relatie minder snel beëindigd zal worden bij relatieontevredenheid. De verwachting is daarom dat *stayers* het risico lopen om zich in een relatie te bevinden waar ze ontevreden over zijn (verwachting 1b). Ook dit mechanisme wordt weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. Schematische weergave van het theoretische veronderstelde mediërende effect van traditionaliteit bij de relatietevredenheid van *stayers*.

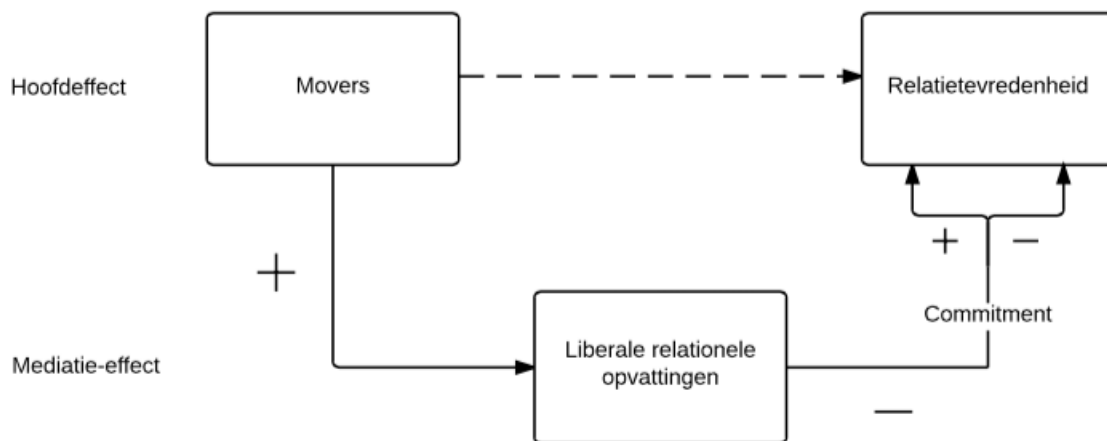
Movers

Movers hebben al één of meerdere ontbindingen van een samenwonenrelatie of huwelijk meegemaakt. Na een echtscheiding zouden de relationele opvattingen minder traditioneel worden, bijvoorbeeld omdat de traditionele opvatting *het huwelijk als levenslang contract* niet meer kan gelden (Halliday, 1980; Furstenberg & Spanier, 1984). Door De Graaf en Kalmijn (2003) wordt gesuggereerd dat *movers* meer individualistische, emancipatoire en niet-religieuze waarden hebben. Daarom wordt aangenomen dat *movers* eerder geneigd zijn tot liberale relationele opvattingen in vergelijking met *stayers*.

De verschuiving naar meer liberale relationele opvattingen na een relatie-ontbinding, kan gevolgen hebben voor *commitment* aan relaties (Thornton, 2001). De meer individualistische waarden zouden kunnen zorgen voor minder lange termijn *commitment* (De Graaf en Kalmijn, 2003; Poortman & Liefbroer, 2010). Gesuggereerd wordt dat er na ontbinding minder geïnvesteerd wordt in de daaropvolgende relaties (Poortman, 2007). Daarom wordt aangenomen dat *movers* een minder hoge mate van *commitment* aan hun relatie hebben. Minder *commitment* bij koppels met liberale opvattingen zou zorgen voor minder tevredenheid over de relatie (Givertz et al., 2009). Daarom wordt verwacht dat *movers* minder tevreden over hun relatie zijn dan *stayers* (verwachting 1b). Dit mechanisme wordt verduidelijkt in Figuur 2.

Volgens Giddens (1992) is door processen als de-traditionalisering en individualisering het ideaal van de 'pure relatie' ontstaan. Een pure relatie is een liefdesrelatie die alleen blijft bestaan zolang beide partners genoeg tevreden zijn om de relatie voort te zetten. In pure relaties zijn de partners meer gelijkwaardig dan in traditionele relaties. Egalitaire genderrollen zorgen voor meer flexibiliteit in de relatie dan traditionele genderrollen (Oppenheimer, 1997). Pure relaties leiden volgens Giddens (1992) weliswaar tot meer relatietevredenheid, maar ook tot verminderd *commitment* aan de relatie. Er zou voornamelijk minder waarde worden gehecht aan lange termijn *commitment*, waardoor uit elkaar gaan eerder als optie wordt gezien bij relatie-ontevredenheid (Givertz et al., 2009). Volgens Furstenberg & Spanier (1984) zijn individuen die al eens gescheiden zijn, minder toegewijd aan het voortzetten van een tweede of later huwelijk. Als *movers* opnieuw in een ongelukkig huwelijk terecht komen, zullen ze deze sneller verlaten bij relatie-ontevredenheid. Uit ongestructureerde interviews met *movers*, blijkt dat twee derde een echtscheiding zou overwegen bij ontevredenheid (Furstenberg & Spanier, 1984). Er wordt daarom ook wel gesproken van conditioneel *commitment*; alleen als de relatietevredenheid van een individu hoog genoeg is, wordt er geïnvesteerd in de relatie (Furstenberg & Spanier, 1984).

Conditioneel *commitment* past bij liberale opvattingen zoals *persoonlijke behoeften* en *individuele vrijheid* in de relatie. Liberale koppels zouden in mindere mate de morele verplichting voelen om bij elkaar te blijven (Givertz et al., 2009). Omdat gesuggereerd wordt dat *movers* hun relatie zullen beëindigen bij relatie-ontevredenheid, kan verminderd *commitment* dus ook een tegengestelde, positieve invloed hebben. De verwachting is dat *movers* minder risico lopen om zich te bevinden in een relatie waar ze ontevreden over zijn (verwachting 2b). Het theoretisch mechanisme is te zien in Figuur 2.

Figuur 2. Schematische weergave het theoretische veronderstelde mediërende effect van traditionaliteit bij de relatietevredenheid van *movers*.

Hypothesen

De overige genoemde verwachtingen (1a, 1b, 2a, 2b) zijn opgesteld op basis van de *commitment* theorie en vormen samen twee tegengestelde hypothesen. Aangezien *stayers* meer *commitment* zouden hebben dan *movers*, werd verwacht dat 1a) dit leidt tot meer relatietevredenheid bij *stayers* en 1b) tot minder relatietevredenheid bij *movers*.

Hypothese 1: “stayers zijn meer tevreden over hun huidige relatie dan movers.”

Omdat *commitment* ook een negatieve invloed kan hebben, werd aan de andere kant verwacht dat 2a) *stayers* meer kans hebben om zich te bevinden in een relatie waar ze ontevreden over zijn en 2b) *movers* minder kans hebben om zich in een relatie te bevinden waar ze ontevreden over zijn.

Hypothese 2: “stayers zullen zich eerder in een relatie te bevinden waar ze ontevreden over zijn dan movers.”

De derde hypothese is:

Hypothese 3: “de mate van traditionele relationele opvattingen medieert het verband tussen stayer en relatietevredenheid.”

Bevindingen uit eerder onderzoek

In het huidige onderzoek zal bekeken worden of één van de twee tegengestelde hypothesen bevestigd kan worden. Zo kan onderzocht worden welke invloed van *commitment* meer effect heeft: de positieve invloed van een hoge mate van *commitment* op de relatietevredenheid, of de negatieve invloed van een hoge mate van *commitment* waarbij de neiging tot blijven bij relatie-ontevredenheid ontstaat. De specifieke hypothesen in dit onderzoek zijn niet eerder onderzocht, maar er zijn wel eerdere onderzoeken gedaan naar het verschil in relatiekwaliteit tussen eerste en tweede huwelijken.

Enerzijds wordt gevonden dat er geen verschillen zijn in huwelijkskwaliteit tussen *stayers* en *movers* (Booth & Edwards, 1992; Deal, Stanley-Hagan & Anderson, 1992; Skinner et al., 2002; Amato et al., 2007). Anderzijds wordt in een recent onderzoek gevonden dat *movers* minder tevreden zijn over hun huwelijk dan *stayers* (Mirecki et al., 2013). Dit komt overeen met eerdere onderzoeken waarbij een lagere relatiekwaliteit wordt gevonden bij tweede of latere huwelijken (White & Booth, 1985; Brown & Booth, 1996; Coleman et al., 2000). Deze bevindingen zijn in lijn met hypothese 1. De verminderde relatiekwaliteit in tweede huwelijken wordt in de bestaande literatuur vaak toegeschreven aan de context waar *movers* zich in bevinden. In tegenstelling tot *stayers*, hebben *movers* namelijk te maken met een nieuwe relatie en kunnen ex-partners en (stief)kinderen een rol spelen (Cherlin, 1978; Skinner et al., 2002). Daarbij wordt er gevonden dat in tweede en latere relaties minder wordt geïnvesteerd dan in eerste relaties (Poortman, 2007).

Uit onderzoek van Givertz et al. (2009) blijkt dat bij traditionele koppels het *commitment* aan de relatie niet afneemt bij ontevredenheid over de relatie. Dit impliceert dat *stayers* inderdaad de neiging tot blijven hebben bij relatie-ontevredenheid. In een ander recent onderzoek wordt gevonden dat *movers* die samenwonen meer tevreden zijn dan *stayers* die samenwonen (Shafer, Jensen & Larson, 2014). Deze bevindingen zijn in lijn met hypothese 2.

In hypothese 3 wordt een mediërend effect van traditionaliteit verondersteld. Er is geen onderzoek bekend waar wordt gekeken naar de mate van traditionele relationele opvattingen van *stayers* en *movers*. Er zijn alleen onderzoeken gedaan naar het verband tussen traditionaliteit en relatietevredenheid. In eerder onderzoek wordt gevonden dat

traditionele koppels niet alleen meer *commitment* aan de relatie hebben, maar ook een hogere relatietevredenheid rapporteren (Givertz et al., 2009). Amato & Booth (1995) vinden in hun onderzoek dat liberale opvattingen leiden tot een afname in huwelijks tevredenheid. De verklaring voor deze bevinding is dat vrouwen eerder een liberale houding aannemen dan mannen en hierdoor conflicten tussen de partners kunnen ontstaan (Thornton, 1989). In een andere studie wordt gevonden dat traditionele normen zorgen voor meer relatieconflicten (Mickelson, Claffey & Williams, 2006). Rogers & Amato (2000) vinden in hun onderzoek dat de mate van traditionele normen niet uitmaakt voor de tevredenheid over het huwelijk (Rogers & Amato, 2000). De subjectieve huwelijks tevredenheid blijft gelijk bij koppels met meer en koppels met minder traditionele opvattingen. Deze bevindingen impliceren dat traditionaliteit van invloed kan zijn op de relatietevredenheid.

METHODE

Data

In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van de dataset *Netherlands Kinship Panel Study* (NKPS; Merz et al., 2005). Er is een willekeurige steekproef getrokken uit 40.000 adressen in Nederland. De adressen zijn door heel Nederland verspreid en de verschillende regio's in Nederland zijn gelijk vertegenwoordigd. De steekproef telt 8161 respondenten uit verschillende particuliere huishoudens. De respondenten zijn benaderd via persoonsregisters. De NKPS focust zich op bredere familienetwerken van de respondenten. Zo is er gevraagd naar het al dan niet bestaan van een huidige relatie, de vorm van die relatie en de relatietevredenheid. Daarnaast is gevraagd of er eerdere relaties met ex-partners zijn geweest. Dit maakt de data geschikt om een onderscheid te maken tussen *stayers* en *movers* en de onderzoeksvraag over een mogelijk verschil in relatietevredenheid tussen deze twee groepen te beantwoorden.

De data van de NKPS is verzameld over meerdere rondes. De eerste ronde is begonnen in 2002, de tweede ronde in 2005 en de derde ronde in 2010. In 2014 is de vierde ronde gestart. Bij elke ronde worden dezelfde respondenten benaderd. De dataverzameling van het NKPS kenmerkt zich door het gebruik van meerdere actoren, meerdere methoden en meerdere tijdstippen. Multi-actor dataverzameling betekent dat er ook data is verzameld bij familieleden van de respondenten. Multi-methode verzameling houdt in dat er zowel gebruik is gemaakt van vragenlijsten als CAPI interviews (*Computer Assisted Personal Interviewing*). Er is data verzameld op meerdere tijdstippen, dat betekent dat er sprake is van een longitudinale vorm. Door deze longitudinale vorm kunnen verschillen in de levens van

respondenten door de jaren heen bekeken worden. In dit onderzoek zal alleen gebruik worden gemaakt van data die verzameld is in de eerste ronde, omdat alleen binnen die ronde is gevraagd naar het bestaan van ex-partners.

Respondenten die hebben deelgenomen aan de eerste ronde tussen oktober 2002 en januari 2004, zijn autochtone Nederlanders tussen de 18 en 79 jaar oud. Er is ook data verzameld onder allochtone Nederlanders, maar deze data is opgenomen in een aparte set die niet zal worden gebruikt in het huidige onderzoek. De responsgraad in de steekproef was 37,1 procent. Er is sprake van een oververtegenwoordiging van vrouwen: 57,4 procent van de respondenten is vrouw. Dit komt door de lagere responsgraad van 39 procent bij mannen, tegenover een responsgraad van 51 procent bij vrouwen. Ook is er sprake van een oververtegenwoordiging van respondenten in de middelbare leeftijdscategorieën. Ongeveer 56 procent van de respondenten is tussen de 30 en 55 jaar. Vooral de jonge leeftijdscategorieën blijken ondervertegenwoordigd te zijn. Getrouwde koppels met kinderen zijn oververtegenwoordigd in de steekproef, aangezien 36 procent van de respondenten binnen deze categorie valt.

In de vragenlijst van de NKPS is gevraagd of de respondent op dit moment een partner heeft. De mogelijke antwoorden waren: 1) *Geen partner*; 2) *Wel partner, niet samenwonend*; 3) *Ongehuwd samenwonend*; 4) *Getrouwd, echtgeno(o)t(e) woont bij mij in huis*; 5) *Getrouwd, echtgeno(o)t(e) woont niet bij mij in huis*. Respondenten die op het moment van afname hebben aangegeven dat ze geen partner hebben, zijn uit de steekproef gefilterd (N = 3038). Vervolgens zijn de respondenten die op een van de variabelen relatietevredenheid, *stayer*, traditionaliteit, leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, kinderen, relatievorm, religiositeit of relatieduur missende waarden hadden uit de steekproef gefilterd (N = 193). De missende waarden bevonden zich bij relatietevredenheid, traditionaliteit en relatieduur. De uiteindelijke steekproef bestaat uit N = 4930.

Variabelen

Relatietevredenheid. In de vragenlijst werden aan respondenten vier stellingen voorgelegd die betrekking hebben op de subjectieve relatietevredenheid van de respondent: a) *We hebben een goede relatie*; b) *De relatie met mijn partner maakt me gelukkig*; c) *Onze relatie is sterk*; d) *De relatie met mijn partner is erg stabiel*. Deze stellingen moesten beoordeeld worden op een 5 punts-Likert schaal van helemaal mee eens tot helemaal mee oneens. De stellingen zijn in dezelfde richting gesteld. Door de stellingen te spiegelen, reflecteert een hoge score ook een hoge mate van relatietevredenheid. Om te testen of de vier stellingen een valide schaal

voor relatietevredenheid kunnen vormen, is een factoranalyse uitgevoerd. De verdeling van de stellingen is niet normaal, maar een factoranalyse is robuust bij afwijkingen van normaliteit (Allen & Bennett, 2010). Er wordt 1 factor geïdentificeerd die onderliggend is aan de vier stellingen over relatietevredenheid (Eigenwaarde > 1). Deze factor verklaart 86% van de variantie. Naast de factoranalyse is de Cronbach's alfa gebruikt om de consistentie van de vier stellingen te toetsen. Idealiter is de Cronbach's alfa hoger dan .70 (Allen & Bennett, 2010). De Cronbach's alfa van de stellingen is .945, dus vormen de vier stellingen een betrouwbare schaal. De scores op de vier stellingen zijn per respondent bij elkaar opgeteld en vervolgens door vier gedeeld. Nu is een variabele met de gemiddelde relatietevredenheid per respondent verkregen. Deze variabele is niet normaal verdeeld, aangezien ongeveer 86 procent van de respondenten in de hoogste twee categorieën van relatietevredenheid valt. Transformaties om normaliteit te verkrijgen zorgden niet voor verbetering, waarop besloten is de niet normaal verdeelde variabele te gebruiken in de analyses.

Stayer. In het interview is aan respondenten gevraagd of ze in het verleden met een andere partner samengewoond hebben. Op basis van deze vraag is het onderscheid tussen *stayers* en *movers* gemaakt. Respondenten die op deze vraag 'ja' geantwoord hebben, krijgen waarde 0 en vormen de groep *movers* ($N = 1009$). Respondenten die 'nee' hebben geantwoord, krijgen waarde 1 en vormen de groep *stayers* ($N = 3921$).

Traditionaliteit. In de vragenlijst zijn aan de respondenten 11 stellingen voorgelegd over familienormen, waaronder over liefdesrelaties. Aan de hand van deze stellingen kan een variabele worden gemaakt die de mate van traditionele relationele opvattingen weergeeft. Een representatieve stelling is bijvoorbeeld: "Een man en een vrouw mogen ongehuwd samenwonen". De stellingen konden beoordeeld worden op een 5 punts-Likert schaal van helemaal mee eens tot helemaal mee oneens. De stellingen zijn gespiegeld zodat een hoge score betekent dat de respondent neigt naar een traditionele relationele houding. Om te toetsen of de 11 stellingen een valide schaal voor traditionaliteit kunnen vormen, is een factoranalyse uitgevoerd. Er bleken twee onderliggende factoren te zijn, waarop is besloten om 6 stellingen niet te gebruiken. Hierna is er nog maar één onderliggende factor (Eigenwaarde > 1). Deze factor verklaart 50.82 procent van de variantie in traditionaliteit. Om de interne consistentie van de overige 5 stellingen te toetsen, zijn de onderlinge correlaties berekend. De Cronbach's alfa bleek .746 te zijn, hetgeen betekent dat de 5 stellingen een betrouwbare schaal voor traditionaliteit vormen (Allen & Bennett, 2010). De

scores op de 5 stellingen zijn bij elkaar opgeteld en door 5 gedeeld, zodat er een variabele met een gemiddelde score op traditionaliteit wordt gevormd. De variabele is normaal verdeeld.

Religiositeit. Religieuze individuen blijken hoger te scoren op relatietevredenheid (Ellison, Burdette & Bradford Wilcox, 2010). In de vragenlijst is ten eerste het huidig aantal bezoeken van een kerk of andere geloofsgemeenschap bevestigd. Er is een dummy variabele ‘religiositeit’ aangemaakt, waarbij respondenten die vrijwel nooit of enkele keren per jaar naar de kerk gaan waarde 0 krijgen. Respondenten die maandelijks of wekelijks naar de kerk gaan, krijgen waarde 1. Ten tweede is gevraagd of de respondent zichzelf rekent tot een religie. Als dit niet het geval is, krijgt de respondent waarde 0 op de dummy ‘religiositeit’. Als dit wel het geval is, krijgt de respondent waarde 1 op de dummy. Uiteindelijk is er één dummy, waarbij respondenten met waarde 0 als niet religieus kunnen worden beschouwd (N=2213) en respondenten met waarde 1 als wel religieus (N=2683).

Geslacht. In eerdere onderzoek wordt gevonden dat mannen een hogere relatietevredenheid rapporteren dan vrouwen (Skinner et al., 2002; Mickelson, Claffey & Williams, 2006). Daarom zal bij de analyses gecontroleerd worden voor geslacht. In de dataset bevindt zich een dummy variabele, waarbij mannen waarde 0 hebben (N = 2115) en vrouwen waarde 1 (N = 2815).

Leeftijd. Huwelijkskwaliteit blijkt toe te nemen met leeftijd (Umberson, Williams, Powers, Chen & Campbell, 2005; White & Booth, 1985). Daarom wordt gecontroleerd voor de invloed van leeftijd op relatietevredenheid. In de dataset bevindt zich de variabele ‘leeftijd in jaren op moment van afname’ en deze is gebruikt in de analyses.

Opleidingsniveau. Hoger opgeleiden blijken vaak meer tevreden te zijn met hun relatie (Nock, 1995). Daarom zal opleidingsniveau in de analyse worden meegenomen als controlevariabele. In het interview is aan de respondenten gevraagd wat de hoogste opleiding is die met een diploma is afgerond. De continue variabele ‘opleidingsniveau’ bestaat uit de volgende categorieën: 1) Lagere school niet afgemaakt; 2) Alleen lagere school, inclusief vgl; 3) Lbo, huishoudschool, lhno; 4) Mavo, ulo, mulo; 5) Havo, mms; 6) Vwo, hbs, atheneum, gymnasium; 7) Mbo, kmbo 8) Hbo, kandidaatsexamen; 9) Universiteit; 10) Postacademisch.

Relatievorm. Eerder onderzoek laat zien dat de relatietevredenheid hoger is voor getrouwden dan voor samenwonenden (Brown, 2003). Ook is gevonden dat individuen in latrelaties zich minder gesteund voelen door hun partner dan getrouwde individuen (Strohm et al., 2009). We controleren daarom voor verschillen in relatietevredenheid tussen latrelaties (N=480), samenwoonrelaties (N=761) en huwelijken (N=3689). Omdat een categorische variabele niet in een regressie kan worden opgenomen, zijn er twee dummies gemaakt. De eerste dummy krijgt bij waarde 0 'latrelatie' en bij waarde 1 'samenwoonrelatie'. De tweede dummy krijgt bij waarde 0 'samenwoonrelatie' en bij waarde 1 'huwelijk'.

Relatieduur. Voorgaand onderzoek laat zien dat relatietevredenheid vaak afneemt naarmate een relatie langer duurt (Brown, 2003). In het interview is gevraagd naar het jaartal waarin de huidige relatie is begonnen. In de dataset een variabele gemaakt met jaar van NKPS afname. Door het beginjaar van de relatie af te trekken van het jaar van NKPS afname, ontstaat de variabele relatieduur. Gecontroleerd is of er uitschieters waren, maar dit was niet het geval.

Kinderen. Het hebben van kinderen zou kunnen zorgen voor verminderde relatietevredenheid (Shapiro, Gottman & Carrere, 2000; Cherlin, 1978). Er is in de dataset een variabele aangemaakt met het aantal eigen kinderen per respondent. Met gebruik van deze variabele is een dummy gemaakt waarbij waarde 0 inhoudt dat de respondent geen eigen kinderen heeft (N=1136) en de waarde 1 dat de respondent wel eigen kinderen heeft (N=3794).

Analytische strategie

De afhankelijke variabele is de relatietevredenheid van de huidige relatie. De onafhankelijke variabele is *stayer* met referentiecategorie *mover*. In de analyses zal gecontroleerd worden voor andere determinanten van relatietevredenheid, namelijk religiositeit, leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, relatievorm, kinderen en relatieduur. Allereerst zal het effect van *stayer* op relatietevredenheid bekeken worden, gecontroleerd voor de andere determinanten van relatietevredenheid. Dit wordt gedaan aan de hand van een multi-pele regressieanalyse. Vervolgens zal traditionaliteit worden toegevoegd in het regressiemodel om te kijken of er sprake is van een mediërend effect. Om dit te controleren wordt een nieuw regressiemodel gemaakt, waarbij het directe effect van *stayer* op traditionaliteit wordt berekend. Om het mediërende effect van te berekenen, wordt het directe effect van *stayer* op traditionaliteit vermenigvuldigd met het directe effect van traditionaliteit op relatietevredenheid.

RESULTATEN

Het doel van dit onderzoek is om te bekijken of er een verschil in relatietevredenheid bestaat tussen *stayers* en *movers* in Nederland. Daarbij wordt gekeken of de mate van traditionaliteit een verschil in relatietevredenheid medieert. Bij het beschrijven van de resultaten wordt onder andere gekeken naar verschillen in gemiddelde relatietevredenheid en gemiddelde traditionaliteit tussen *stayers* en *movers*. Ook zullen de correlaties tussen alle variabelen bekeken worden. Aangezien traditionele relationele opvattingen voort kunnen komen uit religie, is het vooral van belang om deze correlatie uit te lichten. In de verklarende resultaten worden de hypothesen getoetst. De alfa die gehanteerd wordt is .05.

Beschrijvende resultaten

In Tabel 1 worden de beschrijvende statistieken getoond die worden meegenomen in de analyse. *Stayers* hebben gemiddeld een hogere relatietevredenheid ($M=4.47$, $SD=.67$) dan *movers* ($M=4.35$, $SD=.79$). Daarnaast hebben *Stayers* gemiddeld meer traditionele opvattingen ($M=1.99$, $SD=.66$) dan *movers* ($M=1.72$, $SD=.53$). De groep *stayers* ($N=3921$) is bijna vier keer zo groot dan de groep *movers* ($N=1009$). Levene's test voor variantie blijkt significant. Er wordt dus niet voldaan aan de assumptie van homogeniteit van variantie tussen *stayers* en *movers* ($F(1, 4928) = 39.482$, $p<.001$). Er is een Welch's T-test uitgevoerd, waaruit blijkt dat het verschil in de gemiddelde relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers* significant is ($t(1403,348) = -4.448$, $p<.001$).

Relatievorm 'samenwonen' blijkt de grootste correlatie met relatietevredenheid te hebben ($r=.148$, $p<.01$). Deze correlatie kan als klein worden beschouwd (Allen & Bennett, 2010). Traditionaliteit blijkt positief samen te hangen met *stayer* ($r=.168$, $p<.01$). Relatieduur heeft de grootste correlatie met *stayer* ($r=.407$, $p<.01$). Religiositeit en traditionaliteit correleren positief ($r=.330$, $p<.01$). Deze correlatie heeft een gemiddelde grootte en is niet problematisch voor de regressieanalyse (Cohen, 1988). De correlatie tussen leeftijd en relatieduur blijkt de grootste uit Tabel 2 te zijn ($r=.809$, $p<.01$). Geen enkele correlatie in Tabel 2 is groter dan $r=.85$, hetgeen de maximumgrens is voor correlaties tussen voorspellende variabelen (Allen & Bennett, 2010). Om er zeker van te zijn dat een aantal hoge correlaties niet problematisch zijn voor de regressieanalyse, zijn de Tolerantiewaarden en VIF waarden bekeken. Geen enkele VIF waarde was hoger dan 10 en geen enkele Tolerantiewaarde was lager dan .01, dus er is geen sprake van te hoge multicollineariteit (Allen & Bennett, 2010).

Tabel 1

Beschrijvende statistieken van de variabelen

	Min	Max	M	SD
Relatietevredenheid	1	5	4.442	0.699
Stayer (<i>mover</i>)	0	1	0.795	
Traditionaliteit	1	5	1.937	0.741
Religiositeit (<i>niet religieus</i>)	0	1	0.537	
Leeftijd	18	79	45.72	13.70
Geslacht (<i>man</i>)	0	1	0.570	
Opleidingsniveau	1	10	6.150	2.263
Relatievorm samenwonen (<i>latrelatie</i>)	0	1	0.593	
Relatievorm trouwen (<i>samenwonen</i>)	0	1	0.330	
Relatieduur	0	66	21.82	14.97
Kinderen	0	1	0.769	

Tabel 2

Bivariate Pearson correlaties van alle variabelen

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1 Relatietevredenheid	–										
2 Stayer (<i>mover</i>)	.070**	–									
3 Traditionaliteit	.033*	.168**	–								
4 Religiositeit (<i>niet religieus</i>)	.037**	.121**	.330**	–							
5 Geslacht (<i>man</i>)	-.084**	-.034*	-.118**	.012	–						
6 Leeftijd	-.038**	.025	.258**	.165**	.155**	–					
7 Opleidingsniveau	.016	-.015	-.214**	-.109**	-.091**	-.222**	–				
8 Relatievorm samenwonen (<i>latrelatie</i>)	.148**	.164**	-.114**	-.013	.023	-.083**	.096**	–			
9 Relatievorm trouwen (<i>samenwonen</i>)	.001	.239**	.242**	.176**	-.040**	.341**	-.139**		–		
10 Relatieduur	.003	.407**	.292**	.194**	-.071**	.809**	-.256**	.200**	.445**	–	
11 Kinderen (<i>geen kinderen</i>)	-.045**	.082**	.180**	.153**	.007	.390**	-.176**	.050	.453**	.427**	–

Note: * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Verklarende resultaten

Stayer en relatietevredenheid. In Model 1 is het directe effect van *stayer* op relatietevredenheid getoetst, terwijl er gecontroleerd is voor andere determinanten van relatietevredenheid. De voorspellende variabelen in Model 1 verklaren samen 2,8% van de variantie in relatietevredenheid. Dit is een kleine effectgrootte (Allen & Bennett, 2010). Het verschil in relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers* blijkt niet significant als er gecontroleerd wordt voor andere determinanten van relatietevredenheid ($B=.045$, $p=.174$). Hypothese 1 “*stayers zijn meer tevreden over hun huidige relatie dan movers*” en hypothese 2 “*stayers zullen zich eerder in een relatie te bevinden waar ze ontevreden over zijn dan movers*” worden beide verworpen. De controlevariabele met de grootste voorspellende kracht voor relatietevredenheid blijkt het onderscheid tussen samenwonen en trouwen te zijn ($B=.169$, $p<.001$). Getrouwden hebben een significant hogere relatietevredenheid dan samenwonenden. Het onderscheid tussen latrelaties en samenwonen is ook significant en negatief, maar heeft minder voorspellende kracht ($B=-0.051$, $p<.05$). In samenwoonrelaties ligt de relatietevredenheid significant hoger dan in latrelaties. Ditzelfde geldt voor het onderscheid tussen latrelaties en trouwen ($B=-0.051$, $p<.05$). Bij mannen blijkt de relatietevredenheid significant hoger te liggen dan bij vrouwen ($B=-.128$, $p<.001$). Als men kinderen heeft, is de relatietevredenheid significant lager ($B=-.137$, $p<.001$). Leeftijd heeft een significant negatief effect op relatietevredenheid ($B=-.004$, $p<.05$). Als men religieus is, is de relatietevredenheid hoger ($B=.051$, $p<.05$). De controlevariabelen opleidingsniveau en relatieduur blijken geen significant verband te hebben met relatietevredenheid.

Stayer, traditionaliteit en relatietevredenheid. In Model 2 is traditionaliteit toegevoegd in het regressiemodel, waardoor de effectgrootte is toegenomen ten opzichte van Model 1. Model 2 verklaart 3,2% van de variantie in relatietevredenheid en dat is een kleine effectgrootte (Allen & Bennett, 2010). Er blijkt een significant, negatief effect te zijn van traditionaliteit op relatietevredenheid ($B=-.073$, $p<.001$). Naarmate men meer traditioneel is, neemt de relatietevredenheid af. Het effect van *stayer* op relatietevredenheid is ook na toevoeging van traditionaliteit niet significant ($B=.056$, $p=.090$). Als er sprake zou zijn van mediatie van traditionaliteit, zou het effect van *stayers* moeten afnemen. Het effect van *stayer* op relatietevredenheid neemt juist iets toe na toevoeging van traditionaliteit. Dit wijst erop dat hypothese 3 “*traditionele relationele opvattingen mediëren het verband tussen stayer en relatietevredenheid*” verworpen moet worden. Om hier zeker van te zijn, is het indirecte effect van traditionaliteit berekend in Model 3.

Stayer en traditionaliteit. In Model 3 is het directe effect van *stayer* op traditionaliteit getoetst. Er is een positief significant effect van *stayer* op traditionaliteit ($B=.152, p<.001$). Dit betekent dat *stayers* traditioneler zijn dan *movers*. Het mediërende effect ($B=-.011, p<.001$) blijkt kleiner te zijn dan het directe effect van *stayer* op relatietevredenheid ($B=.056, p=.090$). Er kan dus niet gesproken worden van een mediërend verband van traditionaliteit bij *stayer* en relatietevredenheid. Hypothese 3 “*traditionele relationele opvattingen mediëren het verband tussen stayer en relatietevredenheid*” kan verworpen worden.

Tabel 3

Het effect van *stayer* op relatietevredenheid (Model 1), *stayer* en traditionaliteit op relatietevredenheid (Model 2) en *stayer* op traditionaliteit (Model 3), N=4930

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Constante	4.636	.072		4.758	.078		1.669	.060	
Stayer (<i>mover</i>)	0.045	.033	.026	0.056	.033	.032	0.152***	.027	.096
Traditionaliteit				-0.073***	.017	-.067			
Religiositeit (<i>niet religieus</i>)	0.051*	.020	.038	0.075***	.021	.055	0.329***	.016	.263
Geslacht (<i>man</i>)	-0.128***	.021	-.091	-0.139***	.021	-.098	-0.142***	.017	-.109
Leeftijd	-0.004*	.002	-.070	-0.003*	.002	-.062	0.005***	.001	.110
Opleidingsniveau	-0.002	.005	-.005	-0.005	.005	-.015	-0.042***	.004	-.150
Relatievorm samenwonen (<i>latrelatie</i>)	0.051*	.021	.157	0.044*	.021	.155	-0.093***	.021	-.108
Relatievorm trouwen (<i>samenwonen</i>)	0.169***	.025	.054	0.167***	.025	.047	-0.018	.017	-.018
Relatieduur	0.001	.002	.015	0.001	.002	.016	0.001	.001	.019
Kinderen (<i>geen kinderen</i>)	-0.137***	.028	-.082	-0.135***	.028	-.081	0.021	.023	.014

Note: * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

$R^2 = .028$ (Model 1)

$R^2 = .032$ (Model 2)

$R^2 = .207$ (Model 3)

DISCUSSIE

Het doel van het huidige onderzoek is om te bekijken of er een verschil is in relatietevredenheid tussen individuen in hun eerste relatie en individuen in een tweede of latere relatie. Aan de hand van de data van de NKPS is het verband tussen *stayer* en relatietevredenheid onderzocht. Daarnaast is onderzocht of dit verband kan worden verklaard door een mediërende invloed van traditionaliteit. In eerder onderzoek naar relatietevredenheid wordt vaak alleen gekeken naar verschillen in relatiekwaliteit tussen eerste en tweede huwelijken (Vemer et al., 1989; Jensen et al., 2014). In het huidige onderzoek worden niet alleen gehuwden meegenomen, maar ook individuen die ongehuwd samenwonen of een latrelatie hebben. Deze twee relatievormen zijn de afgelopen decennia toegenomen (Levin, 2004; CBS statline, 2015). Ook richt dit onderzoek zich op de subjectieve relatietevredenheid van de respondent en niet op objectieve determinanten van relatiekwaliteit. Relatietevredenheid blijkt van belang te zijn voor het fysieke en mentale welzijn van een individu (Bookwala, 2005; Proulx et al., 2007).

Eenzijds wordt er verwacht om bij *stayers* een hogere relatietevredenheid te vinden dan bij *movers*. *Stayers* zouden meer traditionele opvattingen hebben, die kunnen leiden tot een hogere mate van *commitment* aan de relatie (Givertz et al., 2009; Hull et al., 2010). *Movers* zouden daarentegen meer liberale opvattingen hebben, die kunnen leiden tot een mindere mate van *commitment* aan de relatie (Giddens, 1992; de Graaf & Kalmijn, 2003). De keerzijde van een hoge mate van *commitment* is dat een relatie voortgezet zou worden ondanks relatie-ontevredenheid (Hsiao, 2003, Givertz et al., 2009). Verwacht wordt daarom dat *stayers* meer risico lopen om zich in een relatie te bevinden waar ze ontevreden over zijn dan *movers*. De derde verwachting is dat de mate van traditionele relationele opvattingen het verband tussen *stayer* en relatietevredenheid medieert. Nu zullen de belangrijkste resultaten besproken en bediscussieerd worden.

Gevonden is dat *stayers* meer traditioneel zijn dan *movers* en dat de relatietevredenheid afneemt naarmate men meer traditioneel is. Toch blijken *stayers* en *movers* niet significant te verschillen in de tevredenheid over de huidige relatie. Geen van de tegenstrijdige hypothesen kan bevestigd worden. Gezien het minimale verschil in gemiddelde relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers*, is het niet onverwacht dat er geen significant verschil wordt gevonden. De afwezigheid van een verschil in relatietevredenheid impliceert dat er in tweede en latere relaties nog steeds een hoge mate van relatietevredenheid kan bestaan. Dat steeds minder individuen bij hun eerste partner blijven, betekent dus niet dat zij minder tevreden zijn over hun relatie. In lijn met deze resultaten is in eerder onderzoek

gevonden dat de relatiekwaliteit tussen eerste en tweede huwelijken niet verschilt (Skinner et al., 2002; Amato et al., 2007). Toch wordt in een andere onderzoeken juist gevonden dat de relatiekwaliteit in tweede huwelijken lager ligt dan in eerste huwelijken (Brown & Booth, 1996; Coleman et al., 2000; Mirecki et al., 2013). De afwezigheid van een verschil in relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers* zou verklaard kunnen worden door de tegenstrijdige invloed van *commitment*. Als de positieve en negatieve effecten van *commitment* bij zowel *stayers* als *movers* een rol spelen, zou dit kunnen zorgen voor een ‘neutrale eindstand’ met een gelijke relatietevredenheid bij *stayers* en *movers*.

De mate van traditionele relationele opvattingen blijkt geen significant mediërend effect te hebben. De mediërende invloed van traditionaliteit is kleiner dan de directe invloed van *stayer* op relatietevredenheid. De directe invloed van traditionaliteit op relatietevredenheid blijkt wel significant te zijn. Naarmate men meer traditioneel is, neemt de relatietevredenheid af. Tegengesteld aan deze bevinding is in eerdere onderzoeken gevonden dat traditionele opvattingen leiden tot meer relatietevredenheid en dat liberale opvattingen leiden tot een afname in huwelijkstevredenheid (Amato & Booth, 1995; Givertz et al., 2009).

Het onderscheid tussen gehuwden en samenwonenden is in dit onderzoek de grootste voorspeller van relatietevredenheid. Gehuwden blijken meer tevreden te zijn over hun relatie dan samenwonenden. In eerder onderzoek wordt gevonden dat gehuwden meer traditioneel zijn in hun relationele opvattingen dan samenwonenden (Manning et al., 2007). De bevinding uit het huidige onderzoek dat gehuwden meer tevreden zijn, is daarom tegenstrijdig met de bevinding dat individuen met traditionele opvattingen minder tevreden zijn over hun relatie.

Sterkte-zwakte analyse

Een verklaring voor de afwezigheid van een verschil in relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers*, is dat alle *movers* zijn samengenomen tot één groep. De groep *movers* is waarschijnlijk meer gedifferentieerd dan de groep *stayers*. De *stayers* bevinden zich allemaal in hun eerste huwelijk, samenwoonrelatie of latrelatie. De groep *movers* verschilt niet alleen op het gebied van de huidige relatievorm, ze hebben in tegenstelling tot de *stayers* een ‘relatiecarrière’ (Poortman, 2007). Vanwege beperkingen in de data is in dit onderzoek niet gekeken naar verschillen in de groep *movers* op het gebied van het aantal eerdere relaties, de lengte van de eerdere relatie(s), de reden van ontbinding en de huidige omstandigheden met betrekking tot de ex-partner. Bij vervolgonderzoek zou de groep *movers* op basis van verschillende relatiecarrières opgedeeld kunnen worden in categorieën, om vervolgens de relatietevredenheid te vergelijken met de groep *stayers*.

De groep *stayers* die geselecteerd is uit de data van de NKPS, bleek een stuk groter te zijn dan de groep *movers*. Dit kan verklaard worden door de oververtegenwoordiging van getrouwde koppels met kinderen en de oververtegenwoordiging van respondenten uit middelbare leeftijdscategorieën in de data. De ongelijke steekproefgroottes bemoeilijken het vinden van verschillen in relatietevredenheid. Ook bleek relatietevredenheid niet normaal verdeeld te zijn. Het grootste deel van de respondenten bevond zich in de hoogste twee categorieën van relatietevredenheid. Door de kleine spreiding in de scores op relatietevredenheid, kan een minimaal verschil in relatietevredenheid tussen *stayers* en *movers* al iets betekenen. In vervolgonderzoek zou gebruik gemaakt kunnen worden van een parametrische toets waarbij normaalverdeling niet verondersteld wordt. De gemiddelde hoge scores op relatietevredenheid van *stayers* en *movers* zouden verklaard kunnen worden door het gegeven dat vragen over relatietevredenheid gevoelig zijn voor sociale wenselijkheid. Maar in de NKPS is de relatietevredenheid niet in het interview bevraagd, maar in een vragenlijst die de respondent zelf moest invullen. De invloed van sociale wenselijkheid is daarom minimaal. Een ander pluspunt van de NKPS, is zijn longitudinale vorm. In het huidige onderzoek is alleen de eerste ronde meegenomen, omdat alleen daar aan de respondenten is gevraagd naar het al dan niet bestaan van ex-partners. Op basis van die vraag kon de groep *movers* gevormd worden. Door in vervolgonderzoek wel gebruik te maken van de longitudinale vorm, kunnen er vergelijkingen worden gemaakt over tijd op het gebied van relatietevredenheid bij *stayers* en *movers*. Als er respondenten zijn die tussen de NKPS rondes hun relatie hebben verbroken, kan onderzocht worden wat hiervan de invloed is op de tevredenheid in latere relaties. Zo kunnen causale verbanden worden onderzocht. In het huidige onderzoek kunnen geen causale verbanden worden gevonden, omdat op basis van een regressieanalyse geen uitspraken kunnen worden gedaan over causaliteit.

De meeste onderzoeken naar verschillen in relatietevredenheid tussen eerste of tweede en latere relaties zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten. Het huidige onderzoek onderscheidt zich door gebruik te maken van een Nederlandse dataset. De NKPS meet de mate van traditionaliteit van de respondent. Zo kon er in dit onderzoek worden gekeken naar de invloed van traditionele relationele opvattingen op relatietevredenheid. Dit is in eerder onderzoek ook al gedaan, maar dan voornamelijk bij gehuwde proefpersonen. Een meerwaarde van het huidige onderzoek is dat er naast gehuwden, ook individuen met samenwoonrelaties en latrelaties worden meegenomen. Latrelaties worden in conventioneel onderzoek vaak niet gezien als aparte categorie en daarom vaak niet meegenomen in onderzoek (Strohm et al., 2009). Vanwege de afname van het aantal huwelijksluitingen, is het juist van belang om

samenwonenrelaties en latrelaties te onderzoeken (CBS statline, 2015). Een ander pluspunt van de huidige studie is het gemaakte onderscheid tussen *stayers* en *movers* bij het meten van relatietevredenheid. Oorspronkelijk was dit een onderscheid tussen individuen in hun eerste huwelijk en individuen in een tweede of later huwelijk op basis van religieuze gronden (Halliday, 1980). In het huidige onderzoek is dit onderscheid verruimd, waarbij meerdere relatievormen zijn meegenomen en het onderscheid niet voortkomt uit religieuze gronden. Gezien de de-institutionalisering van de kerk, is een onderscheid op basis van religie niet modern (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Daarom is dit onderzoek meer gericht op traditionele opvattingen. Deze kunnen wel voortkomen uit religie, maar ook uit sociale waarden of persoonlijke behoeften (Halliday, 1980; Previti & Amato, 2003).

CONCLUSIE

De gevonden resultaten kunnen de onderzoeksvraag: “Verschillen individuen in hun eerste relatie (*stayers*) van individuen in een tweede of latere relatie (*movers*) in de mate van tevredenheid over de huidige relatie?” beantwoorden. Er kan worden geconcludeerd dat *stayers* en *movers* niet verschillen op het gebied van relatietevredenheid. Dat steeds minder individuen in Nederland zich nog bij hun eerste partner bevinden, betekent dus niet dat *movers* minder tevreden zijn over hun relatie dan *stayers*. Gezien het belang van relatietevredenheid voor het individueel welzijn, is dit een positieve bevinding.

LITERATUURLIJST

- Allen, E. S., Baucom, D. H., Burnett, C. K., Epstein, N., & Rankin- Esquer, L.A. (2001). Decision- Making Power, Autonomy, and Communication in Remarried Spouses Compared With First- Married Spouses. *Family Relations*, 50, 326-334.
- Allen, P. J., & Bennett, K. (2010). *PASW statistics by SPSS: A practical guide: Version 18.0*. South Melbourne, VIC: Cengage Learning.
- Amato, P.R., & Booth, A. (1995). Changes in gender role attitudes and perceived marital quality. *American sociological review*, 60, 58-66.
- Amato, P. R., Booth, A., Johnson, D., & Rogers, S. (2007). *Alone together: How marriage in America is changing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. Londen: Sage.
- Becker G.S. (1991). *A treatise on the family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bookwala, J. (2005). The role of marital quality in physical health during the mature years. *Journal of Aging and Health*, 17, 85-104.
- Booth, A., & Edwards, J. N. (1992). Starting Over Why Remarriages Are More Unstable. *Journal of Family Issues*, 13, 179-194.
- Brown, S. L. (2003). Relationship quality dynamics of cohabiting unions. *Journal of Family Issues*, 24, 583-601.
- Brown, S. L., & Booth, A. (1996). Cohabitation versus marriage: A comparison of relationship quality. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 668-678.
- Cherlin, A. (1978). Remarriage as in incomplete institution. *American Journal of Sociology*, 84, 634-650.
- Cherlin, A. (2009). *The Marriage-Go-Round: The State of Marriage and the Family in America Today*. New York: Vintage Books.
- Clarkberg, M., Stolzenberg, R. M., & Waite, L. J. (1995). Attitudes, values, and entrance into cohabitational versus marital unions. *Social forces*, 74, 609-632.
- Coleman, M., Ganong, L., & Fine, M. (2000). Reinvestigating remarriage: Another decade of progress. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1288-1307.
- Dainton, M., Stafford, L., & Canary, D. J. (1994). Maintenance strategies and physical affection as predictors of love, liking, and satisfaction in marriage. *Communication Reports*, 7, 88-98.
- Deal, J.E., Stanley-Hagan M. & Anderson, J. C. (1992). The marital relationships in remarried families. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57, 1-2.

- Ellison, C. G., Burdette, A. M., & Bradford Wilcox, W. (2010). The Couple That Prays Together: Race and Ethnicity, Religion, and Relationship Quality Among Working-Age Adults. *Journal of Marriage and Family*, 72, 963-975.
- Fitzpatrick, M.A. (1988). a typological approach to marital interaction. In P. Noller & M. a. Fitzpatrick (eds.), *Perspectives on marital interaction* (pp. 98-120). Clevedon, UK: Multilingual Matters.
- Furstenberg Jr, F. F., & Spanier, G. B. (1984). The risk of dissolution in remarriage: An examination of Cherlin's hypothesis of incomplete institutionalization. *Family Relations*, 33, 433-441.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*: Stanford University Press.
- Givertz, M., Segrin, C., & Hanzal, A. (2009). The association between satisfaction and commitment differs across marital couple types. *Communication Research*, 36, 561-584.
- Graaf, P. M. de., & Kalmijn, M. (2003). Alternative routes in the remarriage market: Competing-risk analyses of union formation after divorce. *Social Forces*, 81, 1459-1498.
- Halliday, T. C. (1980). Remarriage: The More Compleat Institution? *American Journal of Sociology*, 86, 630-635.
- Hawkins, D. N., & Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84, 451-471.
- Holt-Lunstad, J., Birmingham, W., & Jones, B. Q. (2008). Is there something unique about marriage? The relative impact of marital status, relationship quality, and network social support on ambulatory blood pressure and mental health. *Annals of Behavioral Medicine*, 35, 239-244.
- Hsiao, Y. (2003). Commitment to marital relationships – the case of American newlyweds. *EurAmerica*, 33, 711-755.
- Hull, K. E., Meier, A., & Ortyl, T. (2010). The changing landscape of love and marriage. *Contexts*, 9, 32-37.
- Janssen, J.P.G., Poortman, A., Graaf, P.M. de., & Kalmijn, M. (1998). De instabiliteit van huwelijken en samenwoonrelaties in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 73, 4-26.
- Jensen, T. M., Shafer, K., & Larson, J. H. (2014). Differences in Relationship Quality Measurement and Covariate Influence Between Individuals in First and Second Marriages: A Propensity Score Analysis. *Marriage & Family Review*, 50, 639-664.

- Latten, J. (2004). Trends in samenwonen en trouwen [Trends in cohabitation and marriage]. *Bevolkingstrends*, 52, 46-60.
- Lesthaeghe, R. (1998). On theory development: Application to the study of family formation. *Population and Development Review*, 24, 1-14.
- Levin, I., 2004. Living apart together: a new family form. *Current Sociology*, 52, 223–240.
- Manning, W. D., Longmore, M. A., & Giordano, P. C. (2007). The changing institution of marriage: Adolescents' expectations to cohabit and to marry. *Journal of marriage and family*, 69, 559-575.
- Merz, E., Dykstra, P.A., Hogerbrugge, M.J.A., Komter, A.E., Liefbroer, A.C. & Mulder, C.H. (2012). Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study, a multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, Wave 3. *NKPS Working Paper No. 10*. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Mickelson, K. D., Claffey, S. T., & Williams, S. L. (2006). The moderating role of gender and gender role attitudes on the link between spousal support and marital quality. *Sex Roles*, 55, 73-82.
- Miller, R.S. (2012). *Intimate Relationships*. New York: McGraw-Hill.
- Mirecki, R. M., Chou, J. L., Elliott, M., & Schneider, C. M. (2013). What factors influence marital satisfaction? Differences between first and second marriages. *Journal of Divorce & Remarriage*, 54, 78-93.
- Nock, S. L. (1995) A Comparison of Marriages and Cohabiting Relationships. *Journal of Family Issues*, 16, 53-76.
- Oppenheimer, Valerie K. 1997. "Women's Employment and the Gain to Marriage: The Specialization and Trading Model." *Annual Review of Sociology* 23, 431-53.
- Poortman, A. R. (2007). The first cut is the deepest? The role of the relationship career for union formation. *European Sociological Review*, 23, 585-598.
- Poortman, A. R., & Liefbroer, A. C. (2010). Singles' relational attitudes in a time of individualization. *Social Science Research*, 39, 938-949.
- Previti, D., & Amato, P. R. (2003). Why stay married? Rewards, barriers, and marital stability. *Journal of Marriage and Family*, 65, 561-573.
- Proulx, C. M., Helms, H. M., & Buehler, C. (2007). Marital quality and personal well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 69, 576-593.
- Rogers, S. J., & Amato, P. R. (2000). Have changes in gender relations affected marital quality?. *Social Forces*, 79, 731-753.

- Rusbult, C. E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of experimental social psychology*, *16*, 172-186.
- Schaik, A. B. T. M., Van (2000). Amerikaanse toestanden?. *Economische en Statistische Berichten*, *12*, 992-995
- Shafer, K., Jensen, T. M., Pace, G. T., & Larson, J. H. (2013). Former spouse ties and postdivorce relationship quality: Relationship effort as a mediator. *Journal of Social Service Research*, *39*, 629-645.
- Shafer, K., Jensen, T. M., & Larson, J. H. (2014). Relationship effort, satisfaction, and stability: Differences across union type. *Journal of marital and family therapy*, *40*, 212-232.
- Shapiro, A. F., Gottman, J. M., & Carrere, S. (2000). The baby and the marriage: identifying factors that buffer against decline in marital satisfaction after the first baby arrives. *Journal of Family Psychology*, *14*, 59.
- Skinner, K. B., Bahr, S. J., Crane, D. R., & Call, V. R. (2002). Cohabitation, Marriage, and Remarriage A Comparison of Relationship Quality Over Time. *Journal of Family Issues*, *23*, 74-90.
- Stanley, S.M. & Markman, H.J. (1992). Assessing commitment in personal relationships. *Journal of marriage and family*, *54*, 595-608.
- Stanley, S. M., Whitton, S. W., & Markman, H. J. (2004). Maybe i do interpersonal commitment and premarital or nonmarital cohabitation. *Journal of Family Issues*, *25*, 496-519.
- Stanley, S. M., Markman, H. J., & Whitton, S. W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family process*, *41*, 659-675.
- Sternberg, R. J. (1986). a triangular theory of love. *Psychological Review*, *93*, 119-135.
- Strohm, C. Q., Seltzer, J. A., Cochran, S. D., & Mays, V. M. (2009). "Living apart together" relationships in the United States. *Demographic research*, *21*, 177.
- Surra, C. a., Hughes, D. K., & Jacquet, S. e. (1999). The development of commitment to marriage: a phenomenological approach. In J. M. adams & W. H. Jones (eds.), *Handbook of interpersonal commitment and relationship stability* (pp. 125-148). New York: Plenum.
- Thornton, A. 1989. "Changing Attitudes toward Family Issues in the United States." *Journal of Marriage and the Family*, *51*, 873-93.
- Thornton, A., Young-DeMarco, L., 2001. Four decades of trends in attitudes toward family issues in the United States: the 1960s through the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, *63*, 1009–1037.

Umberson, D., Williams, K., Powers, D. A., Chen, M. D., & Campbell, A. M. (2005). As good as it gets? A life course perspective on marital quality. *Social Forces*, 84, 493-511.

Wilson, C.M. and A.J. Oswald. 2005. How Does Marriage Affect Physical and Psychological Health? A Survey of the Longitudinal Evidence. Discussion Paper No. 1619, IZA, Bonn.

White, L. K., & Booth, A. (1985). The quality and stability of remarriages: The role of stepchildren. *American Sociological Review*, 50, 689-698.